

Régi Budapestek

Bächer Iván | Népszabadság | 2009. május 2.

Két Budapest múltját taglaló könyvet is átlapoztam mostanság. Múltas vagyok régóta és fővárosi újra és újra - persze, hogy érdekel városom históriája. Az első, még tavaly megjelent igen szép kiállítású - és igen drága - kötet Budapest krónikáját taglalja a kezdetektől napjainkig - ez a címe is a könyvnek. A Corvina kiadványa, amelyet Bart István szerkesztett és számosan írtak bele, képeskönyv mindenekelőtt. Ezernyi apró képből áll, részben valóságos képből, illusztrációból, reprodukcióból, grafikából és fotográfiából, másrészt ezernyi apró szövegből; színesből, keretesből, idézetből, kronológiából, villámportréból, életrajzocskából, korabeli hírből, dokumentumból, törvénycikkéből, statisztikából, táblázatból, lajstromból, mutatóból, megszámlálhatatlan egyéb miegymásból.

Élvezet lapozgatni, nézegetni, böngészni.

A szerzők érezhetően nem a fővárosi politika történetét írták, hanem a fővárosi emberek, a pesti polgárok történetét. Dominál az életmódtörténet, lakástörténet, gazdaságtörténet, közlekedéstörténet, kultúrtörténet, az egyszeri ember életének története a könyvben.

Böngészni, bogarászni jó könyv.

A bogarászást azonban nehezíti kissé, hogy a vaskos könyvhöz a szerzők nem biggyesztettek se név, se hely, se semmi más mutatót. Persze még vaskosabb lett volna a kötet akkor. De így meg nem találom a Hét című periodikát, nem lelem a Budapesti Naplót, véletlenül se bukkantam rá Wallenberg nevére.

És akkor óhatatlanul támad az a balsejtelmem, hogy ezekről nem is esik szó a könyvben.

Az viszont bizonyos, hogy alig tudunk meg valamit arról, hogy Budapest soknemzetiségű város volt egykoron, ahol szerbek, görögök, németek, szlovákok éltek a magyarokkal együtt.

A zsidók is csak szőrmentén említetnek, a velük, illetve a lezsidózottakkal kapcsolatos 1938 és 1941 között hozott törvényeket szemérmesen elhallgatja az összefoglaló; a halálmenetek előzmény nélkül a semmiből bukkannak elő hirtelen. És szó nem esik az újpesti, a palotai és a többi, akkor nem Budapesthez tartozó zsidóság, zsidózottság sorsáról.

Nincs összefoglalás, értékelés, rezümé sehol. Nincsenek problémák, kérdések; legfeljebb Ungváry Krisztián kesereg egy kicsit itt is: milyen kár, hogy az oroszok felszabadították Budapestet.

Sok véres bűnügy idéztetik fel viszont, tarka képek sorjáznak, érdekességek, furcsaságok, ritkaságok bőven. Hiába, a történettudomány sem tudja a bulvárt megúszni.

Persze meg tudja néha.

Erre bizonyosság a Politikatörténeti Intézet Budapest-történeti műhelyében készült Budapest az 1960-as években címet viselő tanulmánykötet.

Ha gyerekfejjel is, de megéltem ezt a kort, történelem szakos is voltam - érdeklődéssel és talán értve is olvastam végig e szakkönyvet tehát.

De azért mindig motoszkált bennem a kérdés, vajon egy mai húszéves fiatalnak mit mond az a szó: tervalku. Igaz, egy bennfentes, kicsit is politizáló húszéves számára már ismerős mechanizmusokat mutat be Fleit István bevezető, az egy párt belső működését taglaló tanulmánya.

Bizony, ami az apparátus működtetését, a személyzeti munkát, a sajtó kézben tartását illeti, nem olyan nagy a különbség. Legfeljebb ma két párt váltogatva teszi ugyanazt, amit egy párt

tett annak idején.

A korszak lakásviszonyait elemezve Kocsis János Balázs rámutat a rendszer fogyatékoságaira, az elosztási mechanizmus hibáira, a megépült lakások méretéből és minőségéből fakadó gondokra - de százezer lakás mégiscsak felépült ebben az évtizedben, és az igazi nagy lakótelep-építkezésekre csak eztán került sor. Elspekuláltam itt is: mit szólna egy mai húszéves, ha megtudná: volt egy kor, amelyben az emberek lakást kaptak, ha sokára is, ha nehezen is, de kaptak, és a lakásért aztán szimbolikus lakbért kellett fizetniök.

A fővárosi iparpolitikát és iparfejlesztést tárgyalja Kondor Attila Csaba tanulmánya. Mai szemmel nézve, ez is érdekes. Hogy volt ilyen. Volt állami, azon belül minisztériumi és tanácsi ipar, volt szövetkezeti és volt kisipar is. Ami még furcsább mai szemmel, hogy volt munkásság. Nyolcszázezer ipari munkás dolgozott - szorgoskodott, lustálkodott - Budapesten. A velük kapcsolatos politikáról ír Tóth Eszter Zsófia. Sok minden volt, ami ma nincsen. Például volt, lett szociálpolitika. Erről Horváth Sándor referál. Akkoriban ezzel is voltak problémák, a szociális gondolkodással. Ma ezzel nincsenek problémák.

Pál István a város közlekedésének fejlődését taglalja. Lendületben volt a város akkor. Megépült az Erzsébet híd, a korszak végére elkészült az első metróvonal, akkor létesültek az első aluljárók, több tucat egyéb közlekedési műtárgy mellett.

E fejezetet olvasva elmélázhat az ember a régi témán. A személyiség történelemformáló szerepén. Volt ugyanis akkor egy közlekedési miniszter, akit akkor is, azóta is mindenki elsőrangú szakembernek tartott és tart: Csanádi György. Hát lehetett valamit tenni akkor is? Ha minden rossz volt, hogyan lehetett valami jobb, hogyan javulhatott valami?

A korszak közoktatásának fő vonalait, problémáit, eredményeit Mann Miklós foglalta össze. Kiderül a dolgozatból, hogy itt is voltak problémák, a közoktatásban is. Túlszűfolttság volt néha. A pedagógusok nem voltak megbecsülve kellően. Voltak problémák a közoktatással. Ezzel szemben volt közoktatás. Mégpedig színvonalas. Ma, visszanézve, azt is mondhatjuk: világszínvonalú.

Kár érte, nagy kár.

Amit talán megjegyezhetünk a tanulmánnyal kapcsolatosan, kevés szó esik olyan - történeti kutatás által valóban nehezen megfogható - tényezőkről, mint az iskolán belüli hangulat, a ruhaviselet, a tanár-diák viszony, illetve ezek változásai.

Szintén Feitl István vázolta föl a hatvanas évek kultúrpolitikai illetve kulturális tendenciát. Egyebek között rögzíti egy folyamat kezdetét, annak a folyamatnak, melynek során a magyar, olvasó népből televíziót néző néppé vált.

Mit mondjunk a hatvanas évek kulturális életéről? A keretek borzasztóak voltak. A politika tiltott, túrt és támogatott, mindenbe belepofázott, beszólt tehát. De a kereteken belül pezsgő, színes, tartalmas, gazdag és maradandó volt ez az élet, amelyben maradandó, máig maradandó alkotások jöttek létre. Mit csináljunk.

Voltak problémák. De volt kultúra is. És volt alternatív kultúra is. És még egyiket sem torzította el, vagy semmisítette meg a minden kultúrának áráz ellensége: az üzlet, a piac, a tőke.

Valuch Tibor az évtized hétköznapijainak világát eleveníti meg. Szó esik a kor lakásviszonyairól, az utcaképről, a térhasználatról, a közlekedésről, divatról, szórakozásról. Bonyolult folyamatok hatottak itt, erősítették és keresztezték egymást itt is.

De mi a végső konklúzió? Mi derül ki mindebből? Milyen volt az élet a hatvanas évek Budapestjén? Milyen volt a hatvanas évek Budapestje?

Borzalmas. És jó. Nagyon jó.

*

A zsarnokság nosztalgiája

"10 Ft a forró lángos, le van szarva Kádár János! / 20 Ft a meleg lángos, éljen soká Kádár János! / 50-es a langyos lángos, mi lesz velünk, Kádár János? / 100 Ft a hideg lángos, gyere vissza, Kádár János! / Nyugdíjasnak nincsen lángos, nem segít már Kádár János..." (a Burzsoá Nyugdíjasok zenekar)

Labanino Rafael | Népszabadság | 2009. május 20. | 207 komment

Bächer Iván Régi Budapestek című cikkében a hatvanas évek Budapestjének apropóján a hatvanas évekről nosztalgiázik. Nem magánnosztalgia ez, a konszolidálódó Kádár-rendszert állítja szembe a mával, a demokratikus Magyarországgal. A győztes egyértelműen a kádári

Magyarország. Hiszen akkor, sorolja Bächer, ha sok év várakozás után is, de a fiatalok kaptak lakást; volt ipar, sok munkás; volt szociális gondoskodás, ha nem is tökéletes, engedi meg a szerző, ma ezzel nincsenek problémák, teszi rögtön epésen hozzá (ti. egyik sincs); lendületesen fejlesztették az infrastruktúrát; világszínvonalú volt a magyar közoktatás; végül, volt kulturális élet, igaz, a 3T keretében, de azon belül aztán "pezsgő, színes, tartalmas, gazdag és maradandó volt ez az élet", ráadásul volt alternatív kultúra is, és még egyiket sem "torzította el, vagy semmisítette meg a minden kultúrának ádáz ellensége: az üzlet, a piac, a tőke". Valóban, nincs mit tenni, mai közállapotaink borzalmasak a diktatúráéhoz képest. Azért én mégis megpróbálnék vitába szállni ezzel a nézettel, ami egyre nagyobb teret hódít a rendszerváltásból és főleg az elmúlt 20 évből kiábrándult úgynevezett balliberális értelmiség köreiben.

1982-ben születtem, így nem sok emlékem van a Kádár-rendszerről. Annál több a tapasztaltam a 40 évnyi diktatúra következményeiről. Orbán Viktor híres, 1989. június 16-i beszédének lényege sajnos a mai napig érvényes: a hatodik koporsóban ott fekszik az ifjúságunk; az én jelenem és a jelek szerint a jövőm is. (Nagy kár, hogy az a szimpatikus, liberális fiatalember időközben ennek a terhes örökségnek a része lett.) Beszéljünk világosan, Kádár János a forradalmat, a törvényes magyar kormányt, a munkás-önigazgatást (!) megsemmisítő szovjet tankok mögött érkezett, majd Haynaut megszegyenítő megtorlással alapozta meg a hatalmát.

Nem tartozunk neki köszönettel azért, mert a rendszerét konszolidálta, mert saját érdekeit jól felismerve 1956 őszéből a helyes következtetést vont le, és feladta a sztálinizmust. Nem tartozunk neki köszönettel azért, mert egy végtére is - pl. Észak-Koreával összevetve - élhető diktatúrát hozott létre. Nem feledhetjük egy percre sem, a kommunisták hatalmukat a hazánkat megszálló szovjet csapatoknak köszönhették, és az elejétől a végéig brutális elnyomó apparátust működtettek: kiterjedt besúgóhálózattal, államvédelmi hatósággal, majd munkásőrséggel, munkahelyi pártszervekkel.

Az emberi és polgári jogokat az állam nem teremti, hanem elismeri; el kell ismernie és garantálnia kell; nem egy részüket és nem időlegesen. Azok az aktuális hatalmi érdekektől függetlenek, nem visszavehetők. Kádár Jánost úgy beállítani, mint a néppel összekacsintó mesehóst, aki a zsarnok Moszkvával szemben védelmezte az országot, és az adott körülmények között maximumot nyújtotta, a diktatúra egyik legnagyobb és legelkeserítőbb hazugsága volt, mely túlélte a diktatúrát, a mai napi él.

Nézzük Bächer archetipikus állításait a Kádár-rendszer értékeiről.

Volt lakás? Volt, építettek sokat, kicsit, rosszat, lehetett kapni, erőssorrendben, igazságtalanul. Az egy főre jutó lakóterület ma sokkal nagyobb, hogy a minőségről meg a mennyiségcentrikus szemlélet okozta urbanisztikai csődről, ami ránk maradt, ne is beszéljünk.

Volt ipar? Volt persze, életképtelen, irracionálisan működő, egészében véve elavult és fenntarthatatlan, kívülről és érdekeinkkel ellentétesen meghatározott iparszerkezettel, amely nem felelt meg az ország lehetőségeinek, sajátosságainak.

Volt világszínvonalú közoktatás? A magyar közoktatási rendszer a mai napig a Kádár-kor örökségét nyögi. Amíg kevesen jártak a felsőoktatásba (Európában Albánia után nálunk a legkevesebben), amíg az ipar folyamatosan éhes volt az alig képzett tömegekre, addig meg is felelt a feladatának...

Volt pezsgő kulturális élet? Ahogy én látom, a kultúra ellensége nem a pénz és a tőke, hanem a diktatúra, a cenzúra esztétikája. Azokat az országokat, ahol a kultúra mindig is piaci alapon működött (nagy alapítványokkal, állami mecénatúrával korrigálva természetesen), nem éppen a kulturális élet provincialitása, posványossága jellemzi.

Szociálpolitika? A kádári jóléti rendszer a politikai legitimációnak, vagyis a gulyáskommunizmus, a legvidámabb barakk talmi képzetének volt alárendelve. A szegénység tabu volt, nem volt szabad felmérni, hányan is éltek kilátástalan szegénységben akkor, de például a SZETA tevékenysége és a kiátkozott szociológusok írásai jó fogódzót jelentenek a Kádár-kori eltagadott szegénység megismeréséhez. A magyar szociálpolitika a mai napig őrzi kádári jellemzőit, ez is vele a baj, ezért fenntarthatatlan, ezért képtelen az esélyteremtésre, valódi feladatainak ellátására.

Nem kívánom természetesen minden mai nyomorúságunkat a Kádár-rendszerre fogni. Nem, ez az ország már valóban a miénk, ennek a vezetőit a diktatúra vezetőivel ellentétben magunk választottuk, ennyire futotta itt nekünk közösen, reméljük, lesz ez még jobb is.

Azt sem kívánom megkérdőjelezni, hogy sokan boldogak voltak a Kádár-korszakban, nosztalgikusan tekintenek vissza ifjúságukra. Sokan vannak (voltak) így a Horthy-korszakkal is. Az, ami engem a Kádár-rendszer apológiájában végtelenül nyomaszt, az a "mi lett volna, ha" kérdése. Mert ezt fel kell tennünk. Mi lett volna, ha ez az ország esélyt kap egy normális, demokratikus berendezkedésre a második világháború után? Mi lett volna, ha szabadon fejlődhetünk, ha lett volna tere a demokratikus nyilvánosságnak?

Egy demokratikus Magyarországon is épültek volna lakások, csak jobbak és gyorsabban. Annak is lett volna szociális rendszere, kultúrája, ipara, mezőgazdasága stb. Soha nem fogjuk már megtudni, hol tartanánk, ha a nyilasok diktatúrájára nem a kommunisták diktatúrája jön. Hogy mitől fosztottak meg minket, visszavonhatatlanul.

A szerző politológus, az SZDSZ tanácsadója